THL/1124/4.00.02/2025

Sakari Karvonen

13.3.2025

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemistilaisuus 14.3.2025

THL:n lausunto koskien valtioneuvoston selontekoa Agenda2030:n toimeenpanosta

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kiittää mahdollisuudesta lausua Valtioneuvoston selonteosta koskien YK:n kestävän kehityksen Agenda2030:n toimeenpanoa. Selonteko sisältää monipuolisen kuvauksen siitä, miten Suomi on edistynyt kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa. Suomi on kansainvälisesti arvioiden kärjessä monilla kestävän kehityksen osa-alueilla, mutta selonteossa tunnistetaan myös huomattavia haasteita ja kehittämiskohteita.

THL keskittyy lausunnossaan erityisesti sosiaali- ja terveyspolitiikan kannalta tärkeimpiin huomioihin, joita sisältyy etenkin tavoitteisiin 1 (köyhyyden poistaminen), 2 (nälän poistaminen ja ravitsemuksen parantaminen), 3 (terveellinen elämä ja hyvinvointi) sekä 10 (eriarvoisuuden vähentäminen). Myös useat muut tavoitteet heijastuvat sosiaali- ja terveyspolitiikkaan vähintään kerrannaisvaikutuksina.

THL katsoo, että ohjelman toimeenpanoa on järkevä peilata hallitusohjelmaan, johon hallituksen tavoitteet on kirjattu. Toisaalta hallituskauden miltei puolivälissä voidaan jo ennakoida, etteivät kaikki kirjaukset tule toteutumaan. Mikäli esimerkiksi toimeentulotuen kokonaisuudistus toteutuu STM:n virkamiestyöryhmän muistion ehdotusten pohjalta, toimeentulotuen pitkäaikainen tarve todennäköisesti lisääntyy, ja tavoite toimeentulotuen saajien määrän puolittamisesta jää saavuttamatta (tavoite 1, s. 12).

Jo nyt ensisijaiseen sosiaaliturvaan kohdistuneet säästötoimet ovat lisänneet toimeentulotuen tarvetta.

Terveys- ja hyvinvointierot koettelevat sote-järjestelmän kestävyyttä

Suomi sijoittuu OECD-maiden vertailussa hyvin sosiaalisen koheesion, tulonjaon tasaisuuden ja sosiaaliturvajärjestelmän kattavuuden osalta. Sosiaalinen yhteenkuuluvuus on Suomessa vahvaa, ja kansalaisten luottamus sekä instituutioihin että toisiin ihmisiin on korkea. Tämä on ensiarvoisen tärkeää yhteiskunnan resilienssin ja vakauden kannalta, erityisesti kriisitilanteissa. Eriarvoisuuden kasvu voi kuitenkin heikentää sosiaalista luottamusta ja koheesiota pitkällä aikavälillä. Siksi tarvitaan jatkuvia toimia hyvinvointivaltion rakenteiden vahvistamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Vaikka väestön luottamus terveydenhuoltojärjestelmään on heikentynyt, se on kansainvälisesti vertaillen laadukas. Sen vahvuuksia ovat muun muassa tartuntatautien hallinta, matala äitiys- ja lapsikuolleisuus sekä ennaltaehkäisevä terveydenhoito. Kattavista palveluista huolimatta alueelliset ja sosioekonomiset terveyserot ovat yhä merkittäviä vuosikymmenien ponnisteluita huolimatta, eikä selonteko tarjoa juuri ratkaisuja niiden kaventamiseksi. Terveyden sosiaaliryhmittäiset erot ovat verrokkimaihin nähden suuret, mikä heijastuu väestön hyvinvointiin ja elinajanodotteeseen. Terveyserojen kaventaminen edellyttää laajaa yhteistyötä, sillä niihin vaikuttavat muun muassa elintavat, palvelujen saatavuus ja työolot. Erityisesti alkoholi on Suomessa merkittävä terveyseroja aiheuttava tekijä.

Selonteko tunnistaa suomalaisen väestön yleistyneet mielenterveysongelmat, mutta esitetyt toimenpiteet jäävät abstrakteiksi. Erityisesti perustason mielenterveyspalvelujen saatavuudessa on kehitettävää. Nuorten lisääntyvä mielenterveysoireilu edellyttää varhaista tukea ja tehokkaampia toimia.

Nuorten pahoinvointi näkyy myös raitistumiskehityksen hidastumisena, huumemyrkytyskuolemien lisääntymisenä ja väkivallan kasvuna. Näiden haasteiden ratkaiseminen edellyttää lisää resursseja matalan kynnyksen mielenterveyspalveluihin, nuorille suunnattuihin ja räätälöityihin päihdepalveluihin sekä ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin.

Päihteet, pienituloisuus ja haavoittuvat ryhmät tulisi huomioida painokkaammin

Päihteiden käytön ongelmat ohitetaan selonteossa yleisesti kovin ohuesti (tavoite 3). Tulisi välttää muutoksia, jotka kasvattavat jo valmiiksi kuormittuneen julkisen sote-järjestelmän painetta, lisäävät haittoja ja yhteiskunnan kustannuksia. Jo suunniteltujen alkoholi- ja rahapelipoliittisten muutosten vuoksi kasvussa ovat kustannukset ja sote-järjestelmän kuormitus. Lisäksi lihavuuden ja huumausaineiden käytön kasvu lisäävät merkittävästi haittoja ja kustannuksia.

Vaikka suhteellinen köyhyys on pysynyt vakaana, erityisesti lapsi- ja vanhusväestön sekä pitkäaikaistyöttömien köyhyys on lisääntynyt. Toimeentulon ongelmat koskevat muitakin väestöryhmiä. Sosiaaliturvauudistuksen vaikutuksia pienituloisiin ja haavoittuvassa asemassa oleviin ei toistaiseksi ole arvioitu riittävästi, vaikka on tärkeää varmistaa, ettei uudistus lisää köyhyyttä tai syrjäytymistä.

Perheiden riittävään toimeentuloon on kiinnitettävä erityistä huomiota, sillä toimeentulovaikeudet ovat yleistymässä. Lapsiperheköyhyys vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin pitkälle aikuisuuteen. Köyhyysriski vaihtelee lisäksi perhemuodon mukaan ja on suurin yhden huoltajan perheissä sekä monilapsisissa ja ulkomaalaistaustaisten lasten perheissä.

THL toteaa, että työ on monelle keskeinen tapa osallistua yhteiskuntaan, joten hallituksen työllistymistä painottava linja (s. 48) on sinänsä kannatettava.

Sen toteuttaminen oikeudenmukaisesti on kuitenkin vaikeaa, mikäli kuntoutus-, sosiaali- ja terveyspalvelut tai koulutusmahdollisuuksia ei ole riittävästi. Erityisesti työttömyyden pitkittyessä nämä palvelut ovat olennaisia.

Palveluita ja etuuksia kehitettävä oikeudenmukaisuusnäkökulmasta

Tavoitteen 8 (kestävän talouskasvun edistäminen ja säälliset työpaikat) osalta THL huomauttaa, että kuvattujen toimenpiteiden (mm. sosiaaliturvan uudistaminen, s.40–41) tehokkuus ei saa tukea tutkimuksesta. Hallituskaudella on kiristetty toimeentulotuen sanktioita ja luovuttu työttömyysturvan suojaosasta, vaikka ainakaan heikosti työllistyvien kohdalla toimien vaikuttavuudesta ei ole näyttöä. Pohjoismaisessa vertailututkimuksessa suositellaan päinvastaisia tehokkaammaksi todettuja toimenpiteitä, joihin muissa Pohjoismaissa myös panostetaan: sosiaaliturvan joustavoittaminen työnteon kannustamiseksi, velvoitteiden vähentäminen ja palvelujen kehittäminen yksilöiden tarpeita tukemaan. Suomi kulkee siis työvoimapolitiikallaan toiseen suuntaan kuin muut Pohjoismaat.

Selonteossa käsitellään palvelujen ja etuuksien kehittämistä, mutta toistaiseksi ei ole esitetty konkreettisia toimenpiteitä, jotka vähentäisivät pienituloisuusriskiä. Vapaarahoitteinen asuntorakentaminen ei ole vielä onnistunut edistämään laadukasta ja kohtuuhintaista asumista. Päinvastoin asunnottomuuden väheneminen on pysähtynyt (vrt. myös tavoite 11).

Suomi on perinteisesti ollut sukupuolten tasa-arvon edelläkävijä, mutta sukupuolten välinen palkkaero, epätasaiset hoivavastuut ja työelämän segregaatio ovat yhä merkittäviä ongelmia. Selonteko ei esitä konkreettisia toimenpiteitä näiden ongelmien ratkaisemiseksi. Palkkatasa-arvon edistäminen ja perhevapaauudistusten jatkaminen ovat keskeisiä askelia työelämän tasa-arvon parantamiseksi sekä naisten uramahdollisuuksien vahvistamiseksi.

Sakari Karvonen
13.3.2025

Suomen ekologinen jalanjälki on edelleen suuri, ja kiertotalouden kehitys laahaa jäljessä. Tämä ei ole vain ympäristökysymys, vaan sillä on myös suoria vaikutuksia terveyteen ja hyvinvointiin, esimerkiksi ilmanlaadun ja kemikaalialtistuksen kautta. Ekologisen kestävyyden edistämisessä tulee huomioida terveydelliset vaikutukset, kuten ilmanlaatu, kemikaaliturvallisuus sekä terveellinen ja kestävä rakennettu ympäristö. Tarvitaan tehokkaampia toimia luonnonvarojen kestävään käyttöön ja vihreän siirtymän vauhdittamiseksi.

Haasteina mielenterveys, elintavat, hyvinvointierot ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus

Vaikka Suomi on monella osa-alueella kestävän kehityksen kärkimaita, sosiaali- ja terveyspolitiikassa on ilmiöitä, joihin on puututtava määrätietoisesti. Erityisesti mielenterveyteen, haitallisiin elintapoihin, terveys- ja hyvinvointieroihin sekä sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen on panostettava. Suomi voi edelleen toimia kansainvälisenä esimerkkinä, mutta se edellyttää systemaattista ja kattavaa toimeenpanoa kaikilla kestävän kehityksen osa-alueilla. Lisäksi kestävyyden eri ulottuvuuksien keskinäiset yhteydet tulisi ymmärtää ja huomioida nykyistä vahvemmin. Tämä edellyttää tavoitteiden tarkastelua synergisenä kokonaisuutena sekä tiivistä yhteistyötä yli hallintosektorien.

Pääjohtaja Mika Salminen

Osaston johtaja Piia Aarnisalo